

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Vybrané právní aspekty vydědění - před NOZ a dle NOZ

Smrt člověka je tzv. objektivní právní skutečností, která vyvolává právní následky bez ohledu na lidskou vůli. Vydědění můžeme volně definovat jako tzv. jednostranný právní úkon, kterým zůstavitel odnímá svému potomkovi jako neopomenutelnému dědicovi právo dědit, jež by mu jinak ze zákona náleželo. Z formálního hlediska musí tento projev vůle zůstavitele splňovat stejné náležitosti, jaké zákon vyžaduje pro závět. V právně filozofické rovině je možné institut vydědění vnímat jako určitý korektiv[1] k nastolení spravedlnosti v rámci dědického řízení.[2]

Vydědění do 31. 12. 2013

Protože řada právních aspektů vydědění, jak jsme je znali do 31. 12. 2013, resp. jsme je měli znát - *ignorantia legis non excusat* - byla/je totožná s novou právní úpravou v NOZ, nejdříve si je připomeňme. Nejprve se zamyslíme, z jakých důvodů mohl např. otec vydědit svého syna - podnikatele? Bylo možné někoho vydědit pouze zčásti - tedy jen z některé části pozůstalosti?

Dle občanského zákoníku č. [40/1964](#) Sb. platilo, že zůstavitel **mohl vydědit** potomka, jestliže:

- a) v rozporu s dobrými mravy **neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech**,[3]
- b) o zůstavitele trvale neprojevoval **opravdový zájem**, který by jako potomek projevoval měl,[4]
- c) byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání **nejméně jednoho roku**,
- d) **trvale** (nikoli nahodile) vedl **nezřízený život**. [5], [6]

Výčet těchto důvodů byl taxativní, z jiných důvodů tedy vydědění *ex lege* nemohlo být provedeno. Jak majoritně plyne z rozhodovací praxe našich soudů - zůstavitel mohl vyděděním vyloučit potomka z dědického práva i ohledně „pouze“ části majetku. Z právního hlediska platilo, že akt „vydědění“ bylo možné jednak začlenit přímo do závěti, ale nic nebránilo tomu, aby bylo obsahem i oddělené (samostatné) listiny. V listině o vydědění musel být vždy napsán důvod vydědění. Pokud tam důvod uveden nebyl, pak byl takový úkon absolutně neplatný.

Dodejme, že při dědění se použilo právo platné **v den smrti zůstavitele**. V praxi se u neprávnické veřejnosti občas chybuje v tom, že se někdo snaží „vydědit“ i manžele či manželku. Musíme zdůraznit, že v ČR možné aktuálně relevantně vydědit výhradně potomky, jinak nikoho jiného!

Nyní se zamysleme nad formou. Tedy co musel akt vydědění splňovat. Musel být napsán např. vlastnoručně? Bylo nutné jít k notáři či na soud? Byli zde potřební nějací svědci? Stručně řečeno, po formální stránce musel projev vůle zůstavitele o vydědění **splňovat stejné náležitosti jako závět**. Zůstavitel mohl, dle občanského zákoníku č. [40/1964](#) Sb., závět (resp. listinu o vydědění) buď napsat vlastní rukou, nebo ji zřídit v jiné písemné formě za účasti svědků nebo ve formě notářského zápisu.

Dědické právo připouštělo jen písemnou formu závěti (resp. listiny o vydědění), nikoli tedy závět (resp. listinu o vydědění) ústní. V každé závěti (listině o vydědění) musel být uveden den, měsíc a

rok, kdy byla podepsána, jinak byla neplatná. Datum uvedené v závěti se muselo vztahovat ke dni podpisu závěti (resp. listiny o vydědění), tedy nikoli ke dni sepsání závěti. Samozřejmě v praxi tato data bývají často totožná, takže citovaný problém odpadá.

Společná závěť (resp. listina o vydědění) více zůstavitelů byla neplatná. Zde se někdy chybovalo, že např. starší manželé/rodiče napsali **společnou** závěť (resp. listinu o vydědění). Ta byla, žel z právního hlediska, neplatná.

K vlastnoruční závěti dodejme, že musela být *ex lege* vlastní rukou jak napsána, tak i podepsána, jinak byla neplatná. Závěť, kterou **nenapsal zůstavitel vlastní rukou** (tzv. **závěť alografní**), musel vlastní rukou podepsat a před **dvěma svědky současně přítomnými** výslovně projevit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Svědci se museli na závěť vždy podepsat.

Zůstavitel, který **nemohl číst nebo psát**, projevilsvoji poslední vůli před **třemi současně přítomnými svědky** v listině, která musela být přečtena a přítomnými svědky podepsána. Přitom musel před nimi potvrdit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Pisatelem a předčitatelem mohl být i svědek. Pozor – pisatel však nesměl být zároveň předčitatelem. V listině muselo být uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal a kdo nahlas přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Listinu museli **svědci podepsat**.

Svědky mohly být pouze osoby způsobilé k právním úkonům. Svědky nemohly být osoby nevidomé, neslyšící, němé, ty, které neznají jazyk, ve kterém se projev vůle činí. Svědky závěti nemohly být také osoby, u nichž lze mít pochybnosti o jejich objektivitě, tedy fyzické osoby, které mají dle závěti dědit.

Připomeňme, že vydědění bylo ve smyslu zákona č. [40/1964](#) Sb. projevem zůstavitelovy vůle, kterým odnímá dědici dědické právo, jež by mu jinak podle zákona náleželo. Nutnou obsahovou náležitostí tohoto projevu zůstavitelovy vůle bylo výslovné uvedení relevantní příčiny zmíněného vydědění.

Vydědění dle NOZ

Je možné říci, že zákonné důvody pro vydědění nepominutelného dědice z jeho práva na povinný díl, nebo jeho část, jsou v NOZ uvedeny značně obdobně jako do 31. 12. 2013. Dle § 1646 NOZ může zůstavitel vydědit nepominutelného dědice z následujících důvodů.

Jedná se opět o:

- **neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi**,^[7]
- **neprojevování opravdového zájmu, jaký by potomek projevovat měl**,
- **odsouzení pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze, a**
- **vedení trvalého** (opět nestačí náhodného či nahodilého) **nezřízeného života**.

Relevantní odlišnost oproti obč. zákoníku č. [40/1964](#) Sb. je tedy možné spatřit především v charakteru trestného činu. Zvrhlou povahu pachatele je nutné posoudit nejen z hlediska obecné morálky, ale i se zřetelem k tomu, nakolik se konkrétní trestný čin dotýká zůstavitelovy cti a též důstojnosti a vážnosti jeho rodiny. Důvodová zpráva k NOZ trefně uvádí příklad: kdo byl sám odsouzen jako recidivista za opakované krádeže, těžko může vydědit potomka odsouzeného rovněž za krádež.^[8] S tím je nutné souhlasit.^[9]

Navíc lze dle NOZ vydědit nepominutelného dědice, jenž je tak **zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že je zde obava z nezachování jeho povinného dílu pro děti vašeho potomka a jejich další potomky**. A to je možné realizovat tak, že jeho povinný díl se odkáže dětem nepominutelného potomka nebo jejich potomkům. Ze systematiky a logiky NOZ plyne, že je vyloučené doplňovat důvody vydědění extenzivním výkladem nebo analogií.

Upozorníme, že zásadní změnou v NOZ je skutečnost – pakliže vyděděný potomek přežije zůstavitele, nedědí ani jeho potomci. A to aniž by to muselo být výslovně uvedeno v listině o vydědění. Jestliže však zemře vyděděný potomek dříve než zůstavitel, potom jeho potomci dědí mimo těch, kteří jsou samostatně vyloučeni z dědického práva.

Zásadní změna přichází s NOZ (§1648) v tom ohledu, že **podmínkou platnosti vydědění není uvedení důvodu vydědění v prohlášení o něm**. To je značný rozdíl oproti starší právní úpravě, platné v ČR (resp. ČSSR a ČSFR) a zavedené v roce 1982 v § 469a odst. 3 obč. zák. Jak uvádí i důvodová zpráva k NOZ – hlavní účel vydědění je zbavit nepominutelného dědice práva na povinný díl, nikoli ho společensky denunciovat. Je tedy správné ponechat zůstaviteli na vůli, zda důvod vydědění uvede, či nikoli.

S touto argumentací příliš nesouhlasím, není dle mého názoru velkého rozdílu, pokud je někdo „jen vyděděn“ či „vyděděn s uvedením konkrétního důvodu“, k jisté společenské denunciaci dochází v obou případech – a je tomu tak dobře, pokud má institut vydědění plnit svou úlohu korektivu k nastolení větší míry spravedlnosti.[10] Mám naopak za to, že pokud podmínkou platnosti vydědění není uvedení důvodu vydědění, přivede to v praxi spíše aplikační problémy, než výraznější a dlouhodobá pozitiva.[11] Též jsem toho názoru, že toto ustanovení jde proti dlouholeté zásadě *exheredationes non sunt adiuvandae* – tedy vydědění se nemá podporovat.[12]

Sepsali jste listinu dříve a zemřete až za účinnosti NOZ, co se z právního hlediska stane?

Dle § 3072 NOZ, zemře-li zůstavitel po 1. lednu 2014 a bude-li odporovat jeho listina o vydědění právním předpisům účinným v době, kdy byla učiněna (tedy dle obč. zák. č. [40/1964](#) Sb.), bude se považovat za platnou, bude-li vyhovovat ustanovením NOZ. Jinak řečeno pakliže kupř. sepsala prababička listinu o vydědění ještě za účinnosti občanského zákoníku č. [40/1964](#) Sb., ale zapomněla napsat konkrétní důvod vydědění, nezpůsobí to neplatnost listiny o vydědění. Proč? Jelikož dle NOZ nemusí být důvod vydědění uveden.

V praxi je též mj. možné se setkat s dotazem, zda je z právního hlediska nutné oznámit vydědění potomkovi?

Ať již podle občanského zákoníku č. [40/1964](#) Sb., tak i dle NOZ toho není třeba. I bez řádného doručení se stává vydědovací akt platným. Takže jsou zbytečné obavy některých seniorů – zůstavitelů, že by nezdržný potomek např. nepřebíráním pošty (či tajením svého místa trvalého pobytu za života zůstavitele) mohl zabránit svému vydědění.

Vyděděný, který s důvody vydědění nesouhlasí, má možnost se v rámci soudního řízení bránit žalobou. Musí však prokázat, proč podle jeho názoru zůstavitel pro vydědění neměl zákonný důvod. Dle § 1650 NOZ platí, že nepominutelný dědic vyděděný neplatně má právo na povinný díl, dále pak byl-li zkrácen na čisté hodnotě povinného dílu ex lege platí, že má právo na jeho doplnění.

Závěr

Jako konzervativněji laděný právník vítám, že v sektoru právní úpravy vydědění, jímž zůstavitel odnímá svému potomkovi jako neopominutelnému dědici právo dědit, jež by mu jinak ze zákona náleželo, nedošlo, na rozdíl od jiných právních institutů, k zásadnějším změnám, resp. zůstaly zachovány dlouhodobě osvědčené, a společností zažité, prvky právní úpravy vydědění.

Za hlavní zápor úpravy, kterou přináší NOZ, pokládám skutečnost, že podmínkou platnosti vydědění není povinnost uvedení důvodu vydědění. Při aplikaci kritérií vhodnosti a přiměřenosti právní úpravy se operuje především s cílem zásahu do práva. Jsem názoru, že to v aplikační praxi způsobí problémy

než výraznější pozitiva, resp. jde o nevhodný zásah do práva *de lege lata*.

I přes v textu naznačené určité kritické poznámky celkově vnímám novou českou právní úpravu vydědění jako kvalitní a doufám, že v nejbližší době nedojde k razantnějším transformacím na tomto úseku. Dědické právo musí být dlouhodobě stabilní, aby nedocházelo ke zbytečnému narušování právních jistot adresátů těchto norem.

JUDr. Petr Kolman, Ph.D.,
pedagog na PF MU v Brně,
člen Legislativní komise Rady JMK

[*] Text vyšel poprvé v modifikované podobě v odborném časopise *Rekodifikace a praxe* (WK) č.2/2014.

[1] Či legální brzdu.

[2] Srov. a blíže např. KAWULOK, J. Vydědění – právní úprava a praxe. *Ad Notam*. 1999, č. 4, s. 73 – 74, nebo ŠUBRTOVÁ, J. Důvody vydědění. *Ad Notam*. 1999, č. 5, s. 95 – 99.

[3] Musí se jednat o pomoc, která byla pro zůstavitele objektivně potřebná, o níž potomek věděl nebo relevantně mohl vědět.

[4] K termínu „Neprojevování opravdového zájmu“ uvedme, že podle judikatury Nejvyššího soudu ČR může spočívat nejen v dlouhodobém nezájmu potomka ve vztahu k zůstaviteli, ale též v přespřílišném (nevhodném) aktivním chování, kterým se ovšem dlouhodobě překračují zásady fundamentální společenské slušnosti.

[5] Za vedení nezřízeného života ve smyslu důvodu vydědění podle § 469a odst. 1 písm. d) obč. zák. lze označit takové chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových případech, kdy chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuitnosti (tedy nikoli jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímán většinou společností. Viz Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.

[6] Např. závislost na drogách či alkoholu, gamblerství. Naopak sem určitě relevantně nespadá homosexuální orientace potomka nebo odlišná politická orientace potomka oproti politickým názorům zůstavitele.

[7] Nadále platí, že se musí jednat o pomoc, která byla pro zůstavitele objektivně potřebná, o níž potomek věděl nebo relevantně mohl vědět!

[8] Důvodová zpráva k NOZ s. 409.

[9] Obrazně řečeno „zloděj, křičící chyťte zloděje“ se v praxi vyskytuje často a tento křik bývá z těch nejintenzivnějších.

[10] Autor si je zde vědom slov prof. Petra Hajna (PF MU) – „Absolutní spravedlnost není věcí z

tohoto světa“.

[11] Pro informační komplexnost uvedme, že např. švýcarská nebo polská právní úprava vyžadují, aby důvod vydědění byl v zůstavitelově prohlášení výslovně uveden.

[12] Připomínané např. v odborných pracích akademika Viktora Knappa.

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Nefungující rozsah péče o dítě. Cesta přes využití terapie a dalších opatření podle ustanovení § 503 zákona o zvláštních řízeních soudních](#)
- [De iure traktor, de facto nákladní vozidlo, už ne tolik výhodná dualita](#)
- [Digitální důkazy z webu v soudním řízení: jak doložit, co bylo online zveřejněno?](#)
- [Pokuta 32 mil. EUR pro Dacia/Renault - evropské soutěžní úřady tvrdě došlapují na no-poaching. Měla by Vaše společnost být na pozoru?](#)
- [Rozdělení společného jmění manželů v případech výdělečné činnosti pouze jednoho z manželů](#)
- [Oběť znásilnění má nárok na peněžitou satisfakci](#)
- [Digitalizace AML povinností: jak technologie mění plnění povinností pro tisíce povinných osob](#)
- [\(Ne\)vypořádání předmětu řízení u soudního smíru](#)
- [Nové limity opatrovnického rozhodování v judikatuře ESLP a Ústavního soudu](#)
- [Mimosmluvní odměna při společném zastupování více osob](#)
- [Nepřiznané koalice](#)